

mindjobban földbirtokokban helyezik el, kihasználva a mezőgazdasági réteg válságos helyzetét. Összevásárolva nagy földkomplexumokat, kiszorítják azokat a gazdasági alanyokat, melyek gazdasági létkérdése a föld jövedelmével és annak megmunkálásánál szereshető keresettel van szoros kapcsolatban. Hogy ennek a gazdaságpolitikai szempontból rendkívül káros gazdasági eltolódásnak kialakulását még idejében megakadályozzuk, melyek a válság továbbhúzódnásánál minél erősebben jelentkeznek, szükséges az adósvédelem és rendezés azonnali sürgős és definitív megoldása.

(Folytatása következik) **Dr. Klimes Jenő**

A Földközi tengeren

4

Az előbbi közleményben Tripolival kapcsolatban, nagy vonalakban vázoltam a benszülöttek helyzetét és viszonyait. Korántsem adhatja vissza azonban ez a kis szűkreszabott fejezet a gyarmatok számtalan megoldatlan problémájának képét, mert ehhez vastkos kötetekre lenne szükség. Mi, az anyaállamok ügyes agyonhallgatása folytán aránylag nagyon keveset hallunk és olvashatunk ezekről a dolgokról. Az utóbbi időben már mind többet és mind alaposabban foglalkozik velük az európai közvélemény. Felszínre kerülnek olyan kérdések, melyekkel eddig „nem volt érdemes foglalkozni”. Időszerű jelenség ez és szinte természetes következménye annak a tervszerű munkának, mellyel a tudós Európa az ő barbár szolgálait lassanként a saját szellemével itatta át és modern eszközeivel ruházta fel. Tévedett, mikor túlságosan lebecsülte színes ellenfeleit és nem számolt azzal a hatalmas érzéssel, melyről senki, semmiféle anyagi jóért nem tudna lemondani, a szabadságszeretettel. Ha elgondoljuk, hogy Földünknek mily nagy része gyarmatosított, ahhoz teljes nagyságában élénk tárul a problémák fontossága.

Tripoli után tovább folytattuk utunkat Kelet felé. Célunk Alexandria, Egyiptom ez a kitűnő fekvésű és nagyfontosságú kikötő városa. Nagy érdeklődéssel és érthető kíváncsisággal néztem egyiptomi utunk elé, már csak azért is, mert Egyiptomról eddig mindig, mint a paradicsomi viszonyok földjének egyikéről hallottam és olvastam. Kitűnő klimáját és a Nilus jóvoltából gazdag, buja földjét tekintve tényleg az. Csodálatos, hogy a mi zsírosföldű Bácskánkat nem illetik paradicsomi jelzővel, pedig ez is az lehetne. Meg kell ezt érteni tudni, mert hiszen minden varázslatosabb és kívánatosabb ami messze van és szinte elérhetetlen, de hamar prózaiassá válik amint elértük és megismertük. Ez a kijelentés nem is annyira az én megállapításom, mert az a rövid három hónap, amit külföldön töltöttem még nem jogosít fel erre. Beszéltem azonban sok kivándorlaltal, akiket saját bevallásuk szerint a jobb megélhetés lehetősége, az idegen utáni vágy és nem utolsósorban az exotiku-

mok csaltak ki fatornyos hazájukból. Ezek egy kis részének (főleg orvosok, mérnökök és kereskedők) jó, ha leszámítjuk az óriási honvágyat és a milieu-vel való elégedetlenséget. Ezek a jelenségek sokaknál már a kintlét első hónapjai után kezdődtek. Nagyon valószínű, hogyha ez a kis százalék otthon rendez be az életét, ott is viszi ennyire, de lehet, hogy akkor a honvágy helyett az idegen utáni vágy emésztené őket, mint azt az itthoni példák bőségesen igazolják. Beszéltem egy Bécsből kivándorolt kairói orvossal, akinek igazán jól megy a sora. Miután teleszívta magát az általunk hozott „hazai” levegővel, rátért a panaszaira, hogy jobban esne neki otthon a szárazkenyér, mint itt a pecsenye, hogy megnyit szenved a hőségtől, a tűző nap gyilkos sugaraitól. Megmutatta tejfehér bőrét, melyet parafasisakkokkal és napernyőkkel kénytelen védelmezni a naptól. (Kairóban a déli órákban fedetlen fővel való sétálást hatóságilag büntetik.) Eszembe jutottak a mi barnára sült boldog napozóink. De jó, hogy nekik legalább ilyen gondjaik nincsenek. Se vége se hossza a panaszoknak, de hiszen nálunk más formában ugyan, de szintén panaszkodást hallhatunk mindenfelé. Kezdtém már abban kételkedni, hogy létezik-e még a földgömbön egy talpalatnyi hely, ahol jó. Ezek után aktuálisnak látszik idézni a nagy orosz bölcselő mondását: „Mindenütt jó, ahol nem vagyok jelen.” Igaza lehet neki. A boldogság és megelégedettség nem exogén eredetű és csak részben függ a milieu-tól. Nem akarnék illúziókat rombolni, sem túlozni. Szeretném megtartani a reális szemlélő tárgyilagosságát. Talán épen ezért még csak mosolyogni se tudok azon, ha valaki felsóhajt: „Ah exotikumok, varázsos pálmaligeték...” A varázsos exotikumok boldog birtokosai még nem annyira „műveltek” és „finomlelkűek”, hogy pl. ilyen „ellenfelsőhajtást” tegyenek: „Ah, ti remek bácskai disznótoros vacsorák...” Láttam viszont derék svájci, osztrák és cseh polgárokat, akik szintén megbámulták a gizehi csodákat és megállapították, hogy Kairó mint város semmivel sem különbözik az európai nagyvárosoktól, az izzadságfürdőtől és tűző naptól rákvörösen szürcsölgetni a húsitalú sört és közben sűrűn rendelték alá az oázisok szépségeit a jó hazai sör üdítő zamatjának. Nyárspolgárok! — legyintette az utazásdühből elkínzott ifjú, aki nem nyárspolgár, de se pénze se alkalma nincs, hogy utazzék. Ha az utóbbi meglenne neki, akkor ő is hamarosan nyárspolgárrá változna.

Nem utazásdühben szenvedőknek való füves kertecske, akar ez a közlemény lenni, csupán csak arra szeretne rámutatni, hogy a varázslatoshírű, csábító messzítájak sem paradicsomkertek és ne érezze magát senki szerencsétlennek vagy boldogtalannak, mert nem utazhatja be a félvilágot. Én láttam Nápolyt és ettől semmivel sem érzem magam boldogabbnak. Láttam bikaviadalt és utána az volt a szilárd meggyőződésem, hogy ugyanezt otthon a mozivászonon már sokkal kényelmesebben is végig néztem, sőt a filmre felvett jelenetek sokkal érdekesebbek voltak, mint az eredetin sokszor az unalmasig fokozódó hajcsározás. Mi maradt tehát

vissza, mint az utaznivágyók boldogságának feltétele. A kíváncsiság kielégítése és még valami, amit ugyan az emberek nem szívesen vállalnak be: az utazási dicsvágy. (Ha ez így lenne, akkor a hajószemélyzetek, kezdve a kapitánytól a mosogatógyerekig, lennének a legdicsőbb emberek.) Ami pedig a kíváncsiságot illeti, őszintén szólva nem áll arányban a fáradsággal és költséggel, melybe ennek a kielégítése kerül. Belátom, hogy nagyon rossz reklámot csinálók az utazótársaságoknak, de megnyugtató, hogy másrésztől túlzás nélkül és sok példán okulva állítottam be az utazás és az idegen utáni vágy körképét, amely sok ifjú embert olyan kíméletlenül befolyásol.

*

Kora hajnali órákban futott be hajónk az alexandriai kikötő-öbölbe. A hőség a kora reggel dacára is már elviselhetetlenül nagy volt, pedig csak május első felében voltunk. Egyiptom éghajlatára jellemző a nagy szélsőség az éjjeli lehülés és nappali felmelegedés között, az átmenet pedig alig észrevehető. Hirtelen köszönt be a hűvös éjszaka a forró nappalra és viszont, bár ez a furcsaság mégsem annyira kifejezett, mint azt az olvasmányokból annakidején elképzeltem. Az alexandriai kikötőből nagyságára nézve csak annyit, hogy az óriási hamburgi öböllel is hallottam összehasonlítni. A kikötő modern felszerelése az angolok munkáját dicséri, bár természetesen angol uniformist sehol sem látni. A kikötő forgalma és befogadó képessége óriási nagy. Mólóinál kiköthetnek a legnagyobb tengeri óriások is, a kisebb hajók részére pedig a mesterséges kirakodócsatornák egész hálózata szolgál, modern forgóhidakkal ellátva. Ügyszólván minden nemzet képviselve van itt a hajóival. Magyar teherhajót is láttam. Érdekes látvány a sokféle nemzet tarka zászlóerdeje.

Az arab kikötőőrség szigorú felügyelete alatt szállhattunk csak partra. Ilyen szigorú, szinte féltékeny ellenőrzést egész utamon csak itt Egyiptomban és később Törökországban észleltem. A vizsgálat nem is annyira a csempészesre, mint inkább az utasok irataira irányul, de azért a kedélyes külsejű egyiptomi vitézek fáradhatatlanul tapogattak át bennünket, minden egyes a város kapuin át való belépéskor. A hölgyeket gavallérosan megkimélték ettől az aktustól. Ezek szerint ők szabadon csempészkedhetnek Egyiptomban. Az iratok fölötti szigorú őrködésnek megvan a maga oka. Az egyiptomi kormány nagyon fél az idegeneknek engedély nélkül való letelepedésétől. Bizonyos szempontból félnek ettől a többi államok is, de Egyiptom főleg az európaiakkal való keveredéstől akarja megóvni a lakosságát. Úgy látszik már sok szomorú tapasztalata van. Én magam sok fehér embert láttam Egyiptomban, de ezeknek legnagyobb része csak ideiglenes tartózkodási engedéllyel van kint. Állandóan letelepedni és dolgozni ma már legfeljebb csak igen nagy protekcióval lehetséges.

El kell ismerni, hogy Egyiptomban általában nagy a rend. Persze ennél a megállapításnál el kell nézni a déli vérmérsékletű

lakosság karaktertulajdonságai felett. Ezt meg kell szokni, mert másképp egyetlen déli helyen sem tudnánk a mi szemünkkel rendet találni. Az utcai árúsok itt is ép úgy kulláncskodnak, mint akár a gyarmatok benszülöttei, de milyen óriási a különbség a kettő viselkedése között, amely a figyelő utazónak mindjárt szemébe tűnik. Ha nemzeti önérzet és büszkeség tekintetében nem is versenyezhetnek az angolokkal, azért mennyire meglátszik rajtuk, hogy szabadok, bárha csak belpolitikai téren is, de a maguk urai. Nem akarok arra kitérni, hogy külpolitikai szempontból mennyire függenek Angliától, hogy mennyire az angolok kezében volt és van a sorsuk. Ezt mindenki tudja. Nézzük most csak azt a nagy erkölcsi jót, amely a szent anyanyelv szabadságától a legszélsőségesebb nemzeti öntudatig oly sokat ad az ő hú fiainak. Ez látszik meg az egyiptomi arabon is.

A nagy forgalom miatt az esetleges torlódások elkerülése végett körülbelül húsz hatalmas városkapu szolgál az idegenek átvizsgálására. Más úton, mint a kapukon át nem lehet a városba jutni. Szinte megható ez a nagy rendszeret, melynél különbet egyetlen európai kikötőben sem láttam és egy cseppet sem kényelmetlen az utasoknak. A kapukon át külvárosias uccákba jut az ember. Rengeteg sok itt mindenfelé a félig romokban fekvő ház. Nehéz lenne róluk eldönteni, hogy az idő vasfoga vagy pedig a levegőből irányított európai „kultúra” végzett velük. Valószínűleg mind a kettő. Az építkezésnek itt nincs meg az a jellegzetes benszülött vonása, mint a többi arablakta vidéken és inkább a délolaszországi városok házaira emlékeztet. A belváros persze teljesen modern, gyönyörűen parkírozott, szökőkutakkal és impozáns szobrokkel ellátott hatalmas tereivel. Az egyiptomiaknak úgy látszik megvan a kitérő szépérzékük, mert pl. az alexandriai u. n. királyi parknál szebbet egész utamon sehol se láttam. Ennek a mesés parktengernek, melynek a közepén egy kis exotikus állatkert van berendezve, adhatnánk szépség és izlés tekintetében az összes látottak közül az első osztályzatot. Nem hiszem, hogy ennek a remekműnek a megalkotása és karbantartása ne okozna sok gondot az egyiptomi kormányzásának.

Alexandriának ma körülbelül félmillió lakosa van. A kevés angolt, olaszt és orosz emigránsot leszámítva, tisztára araboklakta. Nem is tudom miért hívják ezt az államot még mindig Egyiptomnak és nem Arábiának. Ami még egyiptomi volt itt az már régen a londoni, kairói és alexandriai muzeumok felbecsülhetetlen értékét képviseli. Így például mikor sofőrünktől a Kleopátra-emlék felől kérdezősködtünk, értelmetlenül bámult ránk, majd egy rejtelmes mosollyal az arcán elindította kocsiját és egy pompás modern stadion előtt állt meg. Hanyagul hátravetette magát az ülésen és élvezte a hatást. Látszott rajta, hogy büszke szabad és modern egyiptomi voltára. Még ma sem tudom magamnak megmagyarázni azt a rejtelmes mosolyt, melyet arcán végigsuhanni láttam, mikor a Kleopátra-emlék felől érdeklődtünk nála. Végére neki, modern

arab létére éppen annyi köze van Kleopátrához, mint akár nekünk, másrészt lehet, hogy ez az emlékmű már tényleg nem létezik Alexandriában. Lehet viszont, hogy az intelligensképű arab nem ok nélkül vitt bennünket a régiség helyett a remek új stadion elé. „Nézzétek meg, ti tudós európaiak, hogy azalatt míg ti porladozó régiségek után kutattok nálunk, mi a modern technika minden eszközével új épületkolosszusokat emelünk, amíg ti a barbárokat megillető leereszkedő modorban beszéltek velünk, addig mi lépést tartunk a ti kultúrátokkal, felhasználva ellenetek a szabadságunk védelmére mindazt, amit töletek tanultunk”. — Nem tudni meddig beszélhet még majd a derék egyiptomi a szabadságról . . .

Alexandriából a Nilus völgyében kiépített vasúton tettük meg az utat Kairóba. Könnyebb az olvasónak elképzelni pl. Budapestet vagy Bécsset forgalmukkal és épületkolosszusaiikkal, mint egy ilyen szűkreszabott közleményben Kairót leírni. Megjegyzem fekvés és szépség tekintetében mögötte marad Budapestnek. Az előbbi összehasonlítás természetesen nem vonatkozhatik Kairó azon nevezetességeire, melyek a várost tulajdonképpen érdekessé teszik. Így pl. a muzeumokba zsúfolt rengeteg kiasott egyiptomi műemlék, a Tutankhamon szarkofág stb. Már keleti stílusú építkezést és mohamedán imaházakat, ha nem is oly sokat és oly nagyokat, de végső esetben Szarajevóban is láthat az ember. Megható érzés (már akinék) látni azt a helyet, ahol annakidején Mózeszt megtalálhatták. Akárhogy is nézzem a Nilust, szebb nekem a Tisza partja. Pláne, ha a romantika kedvéért jó sok fantáziával meg egy kevés hányiveti történelemtudással elképzeljük, hogy mi minden játszódhatott le a történelem folyamán a kanyargós Tisza két partján. Maga Kairó pedig, leszámítva a kis régi városrészt, mint már említettem, semmivel sem különbözik egy modern, forgalmas, milliós európai nagyvárostól.

Külön kell megemlékeznem azonban a híres memfisi és gizehi piramisokról és sfinxekről, a fáraók monumentális alkotásairól. Remek autót szeli át a sivatag homokját egészen a célunkig. Áhíttal nézzük az idővel dacoló évezredek csodákat. Talán úgy bámulná a gizehi arab a szubotikai városháza tornyát, ha ugyan már különbet nem látott volna Kairóban. Elismerem, hogy megkapó látványok ezek, de talán inkább az iskolában tanult biblia és történelem megfelelő fejezetei váltják ki a hatást, mint maguk a csodák. Közben hirtelen száll le az alkony. Csipős hideg sivatagi szél csapja meg a nappali hőségtől még verejtékes arcunkat. Visszafelé indulunk. Nem messze tőlünk pompásan kivilágított ezer ablakával, gázzal és vízvezetékekkel ellátott modern hotelóriás kacag szembe az évezredek csodákkal. Milyen jó, hogy van hová bemenekülni, másképp náthát kapnánk.

Kairó után utolsó egyiptomi állomásunk Port-Said következett. Kisebb, körülbelül százezer lakosú, teljesen modern város. Csak a cifrafeliratú arab cégtáblák juttatták eszembe, hogy Egyiptomban vagyok. Igen sok angol él itt, valószínűleg Suez közelsége folytán.

Rengeteg az üzlet, többnyire bővli árúkkal és csecsebecsékekkel megrakva. A megélhetés jó, mint általában egész Egyiptom területén.

Port-saidi tartózkodásunk alatt hajónk nagymennyiségű szemetet vett fel. Elnéztem a szemet rakodó „boldog egyiptomi” munkásokat. Éjjel-nappal dolgoztak (hatezer tonna szénről volt szó). Mezítelen testüket vastagon fedte be a szénpor. Nem szabad nekik a szemet locsolniuk, mert akkor lassabban megy a munka. Időnként egy-egy kidőlt közülük, (előttem érthetetlen) ott helyben azonnal hanyattvágta magát. Társai félrerugdosták az útból a mozdulatlan alakot. Néhányan közülük észrevették, hogy nézem őket. Heves taglejtésekkel cigarettát kértek. Ledobtam egy marékravalót, de rögtön meg is bántam. Összeverekedtek rajta. Ásókkal és lapátokkal mentek egymás mezítelen testének. Ordítottam nekik, de hiába. Az volt a benyomásom, hogy ezek a szegény párák szinte állati nívón állnak. Tehát itt is, a boldog Egyiptomban. Hiszen szénrakodó munkásoknak csak kell lenniök, mert nélküliük vesztegelne a hajózás, a kereskedelem.

*

Éjjel van. A városban virítanak a mulatók színes fényreklámjai, az elegáns teraszokon mindenfelé vidám zene szól. A tenger felől az arab rakodómunkások furcsa elnyújtott éneke hallatszik. Tán ők is mulatnak. Elisszák azt a pár piasztert, amiért egész nap verejtékeztek. Így pihenik fáradalmaikat. Így kárpótolják magukat.

Milyen jó, hogy mindez csak homályos feltevés, hogy mindezt nem látom. Milyen jó, hogy éjszaka van, amely sötét leplével eltakarja a sok igazságtalanságot, szenvedést és nyomort, hogy aztán másnap minden előlről kezdődjön.

P. L.

... Egyesek mindig és mindenütt vezetők lesznek, mások pedig vezetettek; a többség kénytelen lesz magasabbrendű emberek szellemi vezetése alatt dolgozni s megtalálja ebben a boldogságát.

De ahol csak élőlényt találtam, mindenütt hallottam beszélni az engedelmeségről. Minden, ami él, engedelmeskedik. A második amit hallottam: annak parancsolnak, aki önmagának nem tud engedelmeskedni. Ilyen mindaz, ami él. A harmadik pedig amit hallottam: hogy parancsolni nehezebb, mint engedelmeskedni. A parancsoló nemcsak, hogy hordozza az összes engedelmeskedők terhét, ami könnyen szétmorzsolhatja, — de minden parancsolásban kísérletet és kockázatot is láttam; s valahányszor élőlény parancsol, mindig önmagát teszi kockára . .

Nietzsche: Zarathustra